

2013-03-26

Laima Stankevičiūtė „ŪP“

Garsaus kraštotyrininko iš Alytaus Gintaro Lučinsko nauja knyga „Varviškės respublika“ (1920–1923)“ kelią pas skaitytojus pradėjo Kapčiamiestyje, Lazdijų rajone. Emilijos Pliaterytės muziejuje pristatyta gražiai išleista, gausiai iliustruota knyga apie dar visai netyrinėtą sunkų ir tragišką Lietuvos istorijos puslapį bei Varviškės „respublikos“ likvidavimą. Lietuvos kariai ir šauliai prieš 90 metų įvykdė šią karinę operaciją ir išlaisvino prie demarkacijos linijos kaimuose gyvenusius lietuvius nuo lenkų plėšikavimo ir terorizavimo.

Pirmiausia knygos autorius G. Lučinskas, žuvusiųjų artimieji, šauliai, kiti šio krašto žmonės apsilankė Leipalingio (Druskininkų sav.) kapinėse. Čia palaidoti per 1923 m. kovo 23 d. karinę operaciją žuvę kariai ir šauliai. Jų kapai – prie vieno takelio, bet dviejose vietose. Keturių karių kapus puošia kuklūs paminklai ir reto grožio, Lietuvos kalvių kalvio Antano Dudzinsko iškaltos dzūkiškos saulutės. Ant kitų žuvusiųjų bendro kapo buvo pastatytas medinis kryžius, kuris, metams bėgant, sunyko. Prieš dvejus metus šauliai ir žuvusiųjų giminaičiai iš Mikalinos k. lauko akmenų pastatė paminklą. Dabar kapus prižiūri Leipalingio mstl. šauliai, ir jie prisimena, kad sovietiniais laikais juos lankyti ir tvarkyti buvo pavojinga.

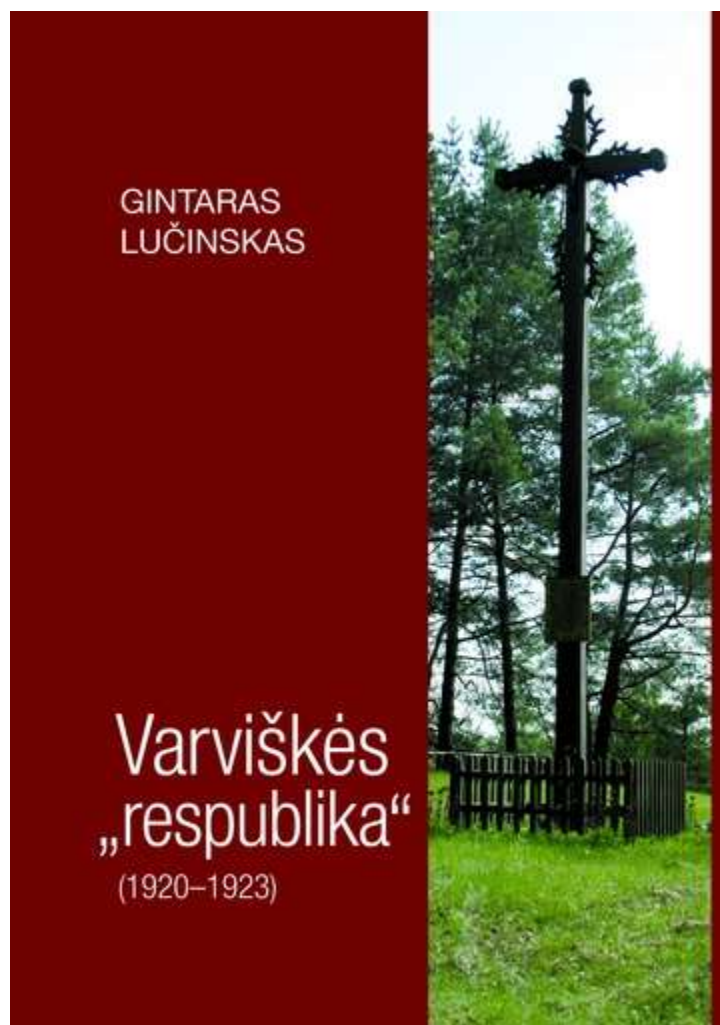

Kai paminklų papėdėje sužibo žvakutės, Varviškės 90-mečio minėjimo dalyviai nuvyko į Kapčiamiestį, kur jų laukė sausakimša Emilijos Pliaterytės muziejaus salė. Muziejaus vadovė Odeta Barkauskienė papasakojo apie Varviškės, seniau priklausiusios Kapčiamiesčio valsčiui, dabar – Lazdijų r. savivaldybės teritorijai, likimą. Labai gražiam dzūkiskam kaimui Lietuvos istorijoje teko neeilinis, krauju ir kančiomis paženklintas likimas. Šis ir kiti pasienyje su Lenkija įsikūrę kaimai – apsupti miškų, todėl žmonės čia gyveno laisvą „miškinių“ gyvenimą: uogavo, grybavo, vogė valstybinį mišką ir pardavinėjo medieną. Varviškės vargai prasidėjo, kai Tautų Sąjunga 1919 m. birželio 18 d. tarp kariaujančių Lietuvos ir Lenkijos valstybių nustatė demarkacijos liniją. Vėliau, 1920 m. lapkričio 29 d., abiejose pusėse įvesta neutrali 12 km pločio zona. Tuomet lenkai Varviškę pavertė centru visai Pietų Lietuvai terorizuoti.

O. Barkauskienė pristatė naujos knygos autorių, garsų kraštotyrininką, Šaulių sąjungos narį G. Lučinską iš Alytaus, kuris rašo knygas karine tematika: apie Lietuvos savanorius, karininkus, šaulius. Nes tik autorius geriausiai ir išsamiausiai gali papasakoti, kaip parašyta nauja knyga. G. Lučinskas jau yra išleidęs du knygos „Pogrindinė „Geležinio Vilko“ organizacija Alytaus apskrityje (1940–1941)“ leidimus, knygas „Žuvę už Lietuvą. Laisvės kovos Dainavos krašte 1918–1923 metais“ ir „Vermachto nusikaltimai Dzūkijoje 1941 m. birželį“. Jis taip pat organizavo partizano Antano Ambrulevičiaus atsiminimų knygos „Kelio atgal nėra“ ir karininko Andriaus Vasiliausko atsiminimų knygos „Praeities puslapiai“ leidybą.

Naujosios knygos pristatymą šaulys atsargos leitenantas G. Lučinskas pradėjo šyptelėjęs, kad jis yra baigęs gamtos ir geografijos mokslus, bet knygas rašo apie savanorių ir šaulių kovas. Varviškės „respublika“ iki šiol Lietuvos istorikų nedomino, jie netyrinėti, tik prof. Vytautas Lesčius Karo akademijoje yra paskelbęs nedidelę studiją. Ponas Gintaras prisipažino, kad archyvuose jis buvo pirmuoju, kuris domėjosi ir tyrinėjo įvykius Pietų Lietuvoje 1920–1923 metais.

Beje, pratarinę knygai parašė žurnalistas ir visuomenės veikėjas Vilius Kavaliauskas, kuris autorių ir jo asmenybę vertina, kaip „nuoseklų Dzūkijos istorijos metraštininką pateikiantį skaitytojams jau kelintą istorinę knygą apie šį Lietuvos regioną“. V. Kavaliauskas pastebi: „Negausios Lietuvos karo istorikų pajėgos užimtos kitais dalykais, nors išnagrinėti bei paskelbti išsamią Lietuvos–

Lenkijos karinio konflikto analizę reikalauja ir šiandien gerėjantys dvišaliai santykiai. Lenkų istoriografija ir istorikai – daug aktyvesni – išleista ne viena 1920 m. karo aplinkybes nušviečianti studija, dokumentų rinkiniai, nors, deja konfliktas su Lietuva lenkų istorikų nepagristai rodomas kaip karo su bolševikais dalis“.

G. Lučinskas, pradėdamas kalbėti apie Varviškę, pasakė mintį, jog jį stebina, kad akcentuojamos tik 1918–1920 m. Nepriklausomybės kovos už Lietuvą. Neutralioje zonoje kovos vyko vos ne kasdien. Juk ir Klaipėdos prijungimo prie Lietuvos, ir Varviškės „respublikos“ likvidavimo operacijos įvykdytos 1923 metais.

Įvedus abiem pusėms 12 km neutraliąją zoną į ją pateko ir prie demarkacijos linijos stovėjęs Varviškės kaimas. Lietuvos prijungimo prie Lenkijos šalininkai čia įsteigė „savivaldą“ (lenkiškai – samorząd Warwizcki), sustiprintą karišką forpostą – „placufką“.

Neutralioje zonoje siautėjo visokie plėšikai: iš Vokietijosėjo kazokai, belaisviai rusai, iš Lenkijos kariuomenės pabėgę ukrainiečiai. Jų plėšikavimas vietos gyventojams darėsi vis labiau nepakeliama našta.

Varviškėje įsikūrė 300–400 ginkluotų lenkų partizanų būrys, kuris terorizavo visos Pietų Lietuvos kaimus. Civiliais perrenkti kareiviai siautėjo Juodosios Ančios, Nemuno, Igaros pakrantėse, plėšė Kapčiamiesčio, Bučiūnų, Lazdijų, Leipalingio, Liškiavos, Veisiejų, Punsko gyventojus. Per puolimus lietuviai ir žūdavo, būdavo sužeidžiami. Atimdavo arklius, maistą, kailinius ir kitus drabužius, apiplėštiems lietuviams iškildavo sunkumą, kaip su šeimomis išgyventi.

Lietuva laikėsi tarptautinių susitarimų, kad Neutralioje zonoje – karo veiksmai negalimi, o lenkai tokių susitarimų nepaisė. Lietuvos kareiviai savo postuose budėjo tik kas 7–8 kilometrai.

G. Lučinskas auditorijai papasakojo, kad Varviškės partizanai norėjo Lietuvą prijungti prie vadinamosios Vidurinės Lietuvos (lenkiškai – Litwa Środkowa). Prolenkiškai „respublikai“

vadovavo komendantas, kuris turėjo antspaudą, netgi buvo išleisti pašto ženklai. Komendantas kaimo seniūnams nuolat siuntinėjos raštus su grasinimais ir reikalavimais atiduoti įvairų turtą.

Lietuvių milicininkai (tuomet taip vadinosi) ir šauliai surengė kelis žygius, bet įveikti profesionaliai įsitvirtinusių, kulkosvaidžius, granatas turėjusių lenkų, nepajėgė.

Visos Dzūkijos kantrybės taurę galutinai perpildė 1923 m. kovo 19 d., per Juozapines lenkų išpuolis Paliepio k., Kapčiamiesčio valsčiuje. Apie 150 pėsčių ir raitų lenkų užpuolė ir žiauriai nužudė Seinų baro atskirosios lauko sodybos kareivius: puskarininkį Joną Taurį, eilinius – Vladą Verpetą, Joną Jaruckį, Abraomą Štramą ir Mordchelį Kacą. Eilinių Benadą Rimšą sunkiai sužeidė, Paliepio kaimo gyventojus apiplėšė.

Žuvusieji iškilmingai palaidoti Alytuje, o šis lenkų išpuolis išsekino ir Lietuvos kariuomenės vadovybės kantrybę, juolab, kad Alytuje ir kitur lietuviai labai piktinosi, reikalavo, kad kariuomenė juos gintų.

Varviškės „respubliką“ likvidavo iš Alytaus atvykęs 11-ojo pėstininkų Vilniaus pulko I batalionas, vadovaujamas kapitono Henriko Songino. Kovo 23 d., prieš šv. Velykas, visa banditų įgula sunaikinta. G. Lučinskas apie šią karinę operaciją rašo: „Subėgę į apkasus lenkų partizanai tuoju atidengė smarkią kulkosvaidžių ir šautuvų ugnį. Lietuvių kovotojai puolė į apkasus, užvirė durtuvų mūšis. Lenkų partizanai atsišaudydami pradėjo bėgti iš apkasų. Partizanų štabas buvo apsuptas, po atkaklių kautynių įtvirtinimai užimti ir sugriauti, Varviškė užimta, nepadėjo ir stipri priedanga iš anapus Nemuno. „Placufkos“ įgula valtimis per Nemuną pabėgo į Lenkijos pusę, prieš tai sudegindama trobesius. Sudegė ir koplyčia, kurioje laikyta amunicija. Surasta 150 šautuvų, kurie negalint išvežti – sunaikinti. Liko apie 30 užmuštų bei sužeistų lenkų partizanų“. Per mūšį žuvo ir 4 Varviškės gyventojai.

Šioje karinėje operacijoje dalyvavo apie 300 lietuvių karių ir šaulių. Per kautynes žuvo leitenantai Aleksandras Urbelis ir Aleksandras Beras bei kareiviai: Juozas Reveikis, Jonas Grabauskas, Kostas Repečka ir Mikas Giedra. Eiliniai Jonas Pakeris ir Bronius Šerelis pateko į nelaisvę ir dingo be žinios. Mūšyje žuvo ir trys Leipalingio krašto šauliai: Feliksas Kuckailis ir jo sūnus Viktoras iš Mikalinos k. bei Juozas Kvedaravičius iš Neliubonių kaimo. Šaulys Vaclovas Jurkonis iš Neliubonių k. sunkiai sužeistas ir namuose mirė nuo žaizdų. Sužeisti ir leitenantas Vladas Opulskis, eilinis Vincas Akelevičius ir dar vienas karys, šaulys Stasys Ivanauskas iš Perlojos kaimo.

G. Lučinskas pabrėžė, kad šis įvykis dėl politinių motyvų to meto Lietuvos spaudoje beveik neaprašytas, tik tų pačių metų balandžio mėn. žurnalo „Karys“ paminėtas bendroje įvykių suvestinėje.

Naujoji knyga išleista privačių asmenų ir Lietuvių sąjungos „Tauta ir tėvynė“ lėšomis, kelios savivaldybės, į kurias kreipėsi autorius paremti atsisakė. Taigi, jeigu ne alytiškio kraštotyrininko entuziazmas, vargu, ar būtų surengtas ir Varviškės karinės operacijos minėjimas.

Į renginį Kapčiamiestyje atvyko Ignas Kuckailis iš Kauno, kurio senelis Feliksas ir dėdė Viktoras žuvo mūšyje. I. Kuckailis paminklui Leipalingio kapinėse pririnko akmenų iš Mikalinos k., kuriame ir gyveno ši giminė. Knygoje spausdinami jo tetos Onos Kuckailytės – Miliuvienės prisiminimai apie tėvo ir brolio žūtį.

Garsus kultūristas, treneris, Lietuvos kultūrizmo ir kūno rengybos federacijos Teisėjų kolegijos pirmininkas Remigijus Bimba iš Vilniaus Leipalingio mstl. kapinėse ir Kapčiamiestyje lankėsi pirmą kartą. Žuvęs Lietuvos kareivis Kostas Repečka yra jo močiutės, Stanislovos Repečkaitės – Strazdienės, gyvenančios Anykščiuose, dėdė. R. Bimba domisi savo giminės genealogija, rašo knygą, o mūšyje dėl Varviškės žuvusio močiutės dėdės pavardę surado

internete. Taip prasidėjo jo bei G. Lučinsko draugystė ir bendradarbiavimas. Naujojoje knygoje yra ir S. Repečkaitės – Starzdienės atsiminimai, publikuojamos Repečkų šeimos nuotraukos. Knygos autoriui padėjo ir Varviškės gyventoja Malvina Šumskaitė, šiame kaime užaugusi Kapčiamiesčio mokyklos mokytoja Irena Jezerskaitė – Jasklevičienė. Daug gražių žodžių išsakė Lazdijų krašto muziejaus direktorė Daina Pledienė kalbėjusi, kad Gintaro parašytos knygos jau tikrai neleidžia vadinti kraštotyrininku, nes jis rašo Lietuvai svarbias ir labai vertingas istorines knygas. Padėkų autoriui negailėjo Lazdijų r. savivaldybės Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vyr. specialistas Dalius Mockevičius. Kapčiamiesčio seniūnas Vidmantas Dambrauskas, Veisiejų seniūnas Juozas Rutkauskas, iš Kapčiamiesčio kilusi istorikė, rengiamos monografijos „Kapčiamiestis“ vyr. redaktorė ir sudarytoja Ieva Varnelytė, kaimo bendruomenės „Vidupis“ (Prienu r.) pirmininkas, ilgametis Kapčiamiesčio draugas Alfonsas Vitkauskas. G. Lučinskas Kapčiamiesčio pagrindinei mokyklai padovanojo visas knygas, kurias pats parašė ir kurių leidybą organizavo. Kapčiamiesčio bendruomenės ansamblis, vadovaujamas Laimio Juškaičio, per renginį atliko lietuviškų dainų, muziejuje sukurdamas jaukią, malonią aplinką. Muziejaus vadovės Emilijos Pliaterytės muziejuje eksponuota Varviškės „respublikos“ istorinių dokumentų paroda, kurių kopijas G. Lučinskas parvežė iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo.

Autorės nuotraukos.

Šaltinis: www.danielius.net